
Vaksala-Skälby

KULTURMILJÖUTREDNING

KULTURMILJÖVÄRDEN, FÖRUTSÄTTNINGAR, KULTURMILJÖANALYS OCH
KONSEKVENSER AV UTVECKLINGSFÖRSLAG

2025-09-30

TEMAKONSULT

Vardag

INNEHÅLL

INLEDNING

- BAKGRUND, SYFTE OCH OMFATTNING
 - MATERIAL OCH UNDERLAG
 - LAGRUM
- TIDIGARE STÄLLNIGNSTAGANDEN
 - METOD

HISTORIK OCH KULTURMILJÖVÄRDEN

- RIKSINTRESSEN, FORNLÄMNINGAR, KULTURMILJÖ OCH ANTIKVARISK UNDERSÖKNING

ANALYS AV OMRÅDETS KARAKTÄR

- BOVERKETS CHECKLISTA KARAKTÄRSDRAG
- OMGIVANDE BEBYGGELSES KARAKTÄR

JÄLLA

VAKSALA-EKE

VAKSALA-FRIDHEM

DEL AV SVIA BYVÄG

VAKSALA-VALLBY

- GEMENSAMMA KARAKTÄRSDRAG FÖR DEN OMGIVANDE BEBYGGELSEN
 - PLATSENS FYSISKA FÖRUTSÄTTNINGAR
- FÖRSLAG TILL RIKTLINJER FÖR NY BEBYGGELSE I VAKSALA-SKÄLBY

ANALYS PÅVERKAN PÅ KULTURMILJÖN

- FÖRESLAGEN UTVECKLING
- UTVECKLINGENS PÅVERKAN PÅ KULTURMILJÖN - LÄNGDSEKTIONER
- UTVECKLINGENS PÅVERKAN PÅ KULTURMILJÖN - FOTOMONTAGE VYPUNKTER

FRÅN SKÖLSTAVÄGEN

FRÅN E4:AN UTANFÖR ÅRSTA

FRÅN ALRUNEGATAN INTILL VAKSALA

FRÅN E4:AN NIRRIFRÅN VID BRILLINGE

FRÅN VAKSALAGATAN VID E4:AN

FRÅN JÄLLA

SLUTSATSER

- FÖRESLAGEN UTVECKLINGS PÅVERKAN PÅ OCH HÄNSYN TILL KULTURMILJÖVÄRDENA

INLEDNING

- BAKGRUND, SYFTE OCH OMFATTNING
 - MATERIAL OCH UNDERLAG
 - LAGRUM
- TIDIGARE STÄLLNIGNSTAGANDEN
 - METOD

BAKGRUND

Temakonsult lämnade i augusti 2022 in en begäran om planbesked för utveckling av fastighet Vaksala-Skälby 1:7 m.fl. Syftet med utvecklingen är att skapa ett intressant och levande verksamhetsområde med starka vis- telsekvaliteter och en stark egen identitet.

Ett positivt beslut om planbesked och att inleda planläggning togs av Plan- och bygg- nadsnämnden i Uppsala kommun den 26 januari 2023. I beslutet fanns även riktlinjer att pröva i planprocessen. De riktlinjer som anknyter till kulturmiljö och omgivningspå- verkan var följande:

- *Den nya bebyggelsen ska utformas som en traditionell samlad by med en större gemensam samlingsplats (tun).*
- *Studier av siktlinjer, sammanhang och påverkan ska studeras vidare. Illustrationer ska tas fram från lämpliga platser som visar hur området framträder i slättlandskapet. Studien kan leda till att utformningen av bebyggelsen behöver justeras gällande höjder och placering.*
- *En kulturmiljöanalys ska tas fram.*

Temakonsult har tidigare utfört en antikva- risk förundersökning och konsekvensanalys (Bjerking, 2014) med anledning av ett tidigare bygglovärende. Nu vill Temakonsult utveckla fastigheterna ytterligare och ta avstamp i den tidigare undersökningen och övriga antikva- riska underlag som finns samt utveckla reso- nemanget vidare. Denna handling utgör den sammanfattande kulturmiljöanalysen som underlag för detaljplanen.

SYFTE OCH OMFATTNING

Detta dokument är en sammanfattning och en fördjupning av hur föreslagen utveck- ling av fastigheten Vaksala-Skälby 1:7 m.fl. svarar på de begränsningar och ramar som kommer av platsens lokalisering och historia samt de skydd som omfattar platsen. Vidare syftar dokumentet också till att komplettera tidigare gjorda antikvariska utredningar med en analys av förslagets möjliga påverkan och en analys av omkringliggande bebyggelse och landskap. Samtligt material summeras i ställningstaganden kring hur framtida bebyg- gelse och utveckling av fastigheterna Vak- sala-Skälby 1:7 m.fl. kan och bör gestaltas, struktureras och förhålla sig till sin omgiv- ning för att utgöra en varsam utveckling som inte påverkar kulturmiljön och landskapsbil- den negativt och som är i enlighet med gäl- lande lagstiftning, så som PBL 2 kap 6 §, 8 kap 13 § och MB 1 kap 1 §.

MATERIAL OCH UNDERLAG

- *Beslut om planbesked (PBN 2022 000738, 2023-01-26)*
- *Antikvarisk förundersökning och konsekvensanalys Vaksala-Skälby 1:7 (Bjerking, 2014)*
- *Uppsala kommuns Översiktsplan, 2016*
- *Riksintressespecificiering, RAÄ*

KULTURHISTORISK KARAKTÄR ELLER VÄRDE?

I plan- och bygglagen (PBL), som reglerar hur vi bygger, skiljer man på kulturhistoriskt värde och karaktär. Karaktären är det vi upp- lever när vi rör oss i en miljö, så som bebyg- gelsestruktur och arkitektonisk gestaltning. Kulturhistoriska värde handlar istället om det som ligger till grund för varför en miljö ser ut som den gör.

Karaktärsdragen som beskrivs i detta doku- ment är förknippade med PBL 2 kap 6 § samt PBL 8 kap 17 §.

För beskrivning av bebyggelsens karaktärs- drag används Boverkets Checklista karak- tärsdrag som utgångspunkt.

Det kulturhistoriska värdet som beskrivs i detta dokument hanteras i PBL 2 kap 6 § samt PBL 8 kap 13 och 17 §§.

TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN

Översiktsplan

Förslaget avviker från översiktsplanen då det inte innebär en utveckling av verksamheter som är direkt kopplade till landsbygdsnä- ringarna samt att området inte är utpekad för utveckling på annat sätt.

I Uppsala kommuns översiktsplan från 2016 finns en särskild del för just riksintressen, *Del B - Riksintressen*. I denna del tas varje riks- tresseområde upp och beskrivs. Ställnings- taganden kring bland annat förutsättningar för bevarande och utveckling samt kulturhis- toriska värden redovisas också för varje riks- intresseområde.

FÖRFATTNINGSSKYDD

Gällande detaljplan

För fastigheterna finns ingen gällande detaljplan.

Riksintresse

Fastigheterna ingår i och ligger i utkanten av område av Riksintresse för kulturmiljövår- den, Vaksala (C36), i enlighet med Miljöbalken (1998:808) 3 kap 6 §. Det innebär att åtgärder inte får vidtas som innebär påtaglig skada på riks- tresset. Uttryck och motivering för riksintresset finns beskrivet av RAÄ, beslutat 2016-11-07.

Fornlämningar

Fornlämningar skyddas enligt Kulturmiljölagen (1988:950) 2 kap. Inom fastigheterna finns föl- jande fornlämningar:

- *L 1941:3870 Gravfält (Vaksala 29:1)*
- *L 1941:4205 Stensättning (Vaksala 36:1)*
- *L 1941:4206 Stensättning (Vaksala 36:3)*
- *L 1941:4207 Stensättning (Vaksala 36:4)*
- *L 1941:4303 Stensättning (Vaksala 36:2)*

Lagstadgat skydd enligt Kulturmiljölagen

Området och byggnaderna är inte byggnadsmin- nesmärkta i enlighet med regleringarna i Kultur- miljölagen (1988:950).

INLEDNING

BAKGRUND, SYFTE OCH METOD

METOD

I detta dokument samlas och sammanfattas befintliga underlag och tidigare framtaget material gällande kulturhistoriskt värde och kulturmiljö som är relevant för planområdet. Detta material är från Riksantikvarieämbetet, Uppsala kommun, olika lagrum samt tidigare genomförd antikvarisk förundersökning av Bjerking.

Utöver detta befintliga material görs även ett antal analyser. I den första analysen har vi undersökt det omkringliggande landskapet, bebyggelsen och landskapsbilden, med syfte att komplettera med ett arkitektoniskt och gestaltande perspektiv. Utgångspunkt för den analysen är Boverkets checklista för karaktärsdrag samt en inventering av bebyggelse och landskap i närområdet i stort.

Slutsatser från analysen sammanfattas i olika skalor:

- *Området/landskapet*
- *Exteriör karaktär mot omgivning/landskap*
- *Interiör karaktär och gårdsrum/gårdsmiljöer*
- *Materialpalett*

Den andra analysen är en konsekvensanalys av föreslagen bebyggelses påverkan på landskapet och landskapsbilden. Denna har gjorts genom fotomontage där bilder från 3D-modellen överlagrats på bilder från olika vyer i det närliggande landskapet. Denna analys visar i grova drag hur föreslagen maximal etablering skulle kunna vara synlig i och från omgivande landskap.

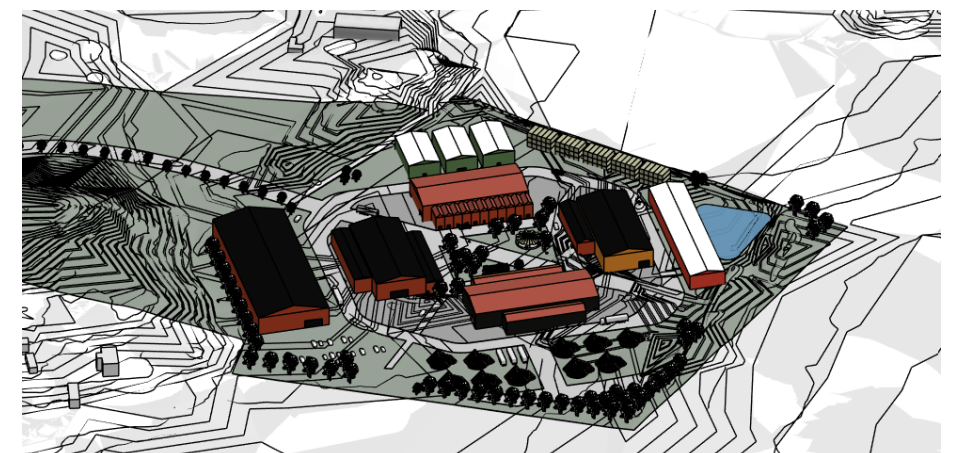
Omgivande landskapet och dess organisering, Google Earth.

Omgivande bebyggelsekaraktär, Google Earth

Foto vid vyer, Google Maps

Skärmbild från 3D-modell

HISTORIK OCH KULTURMILJÖVÄRDEN

- Området genom tiderna
- Området/landskapet då och nu
- Riksintresse, Uppsala kommuns ställningstagande, fornlämningar, antikvarisk förundersökning och konsekvensanalys

HISTORIK OCH KULTURMILJÖVÄRDEN

OMRÅDET GENOM TIDERN

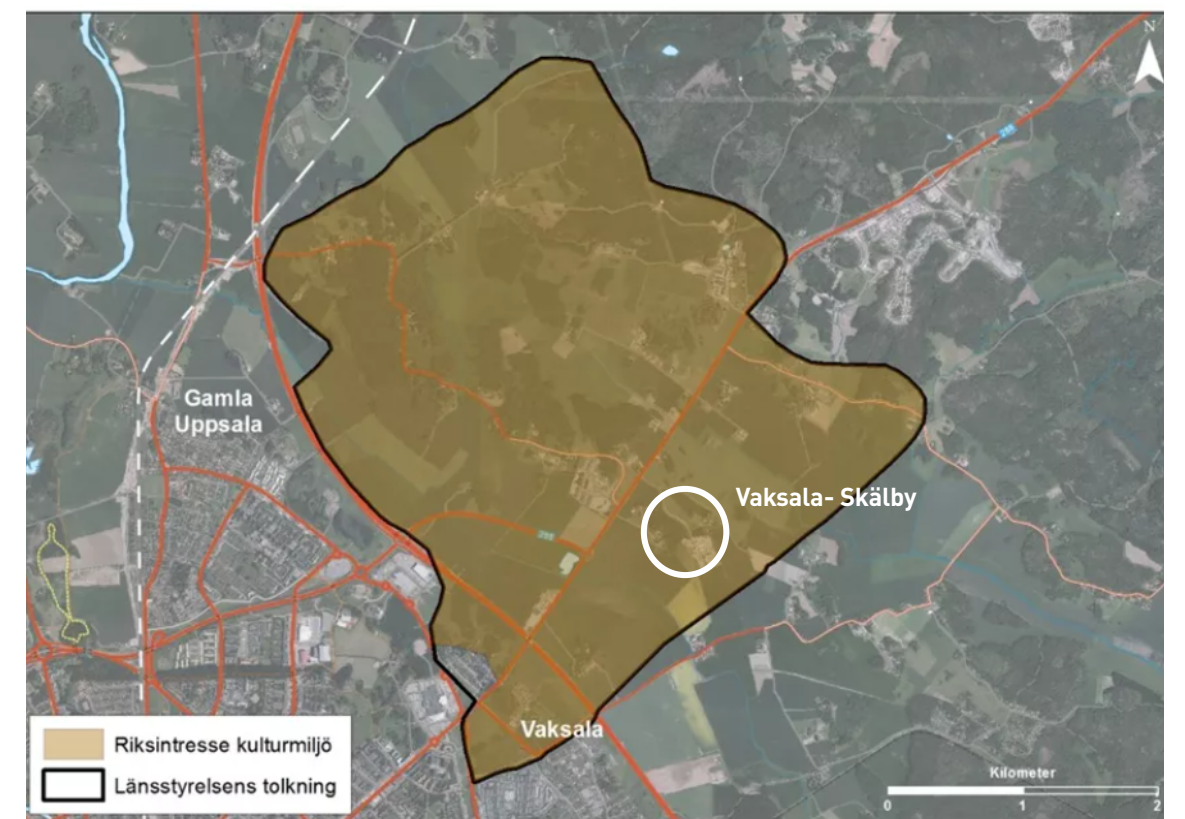
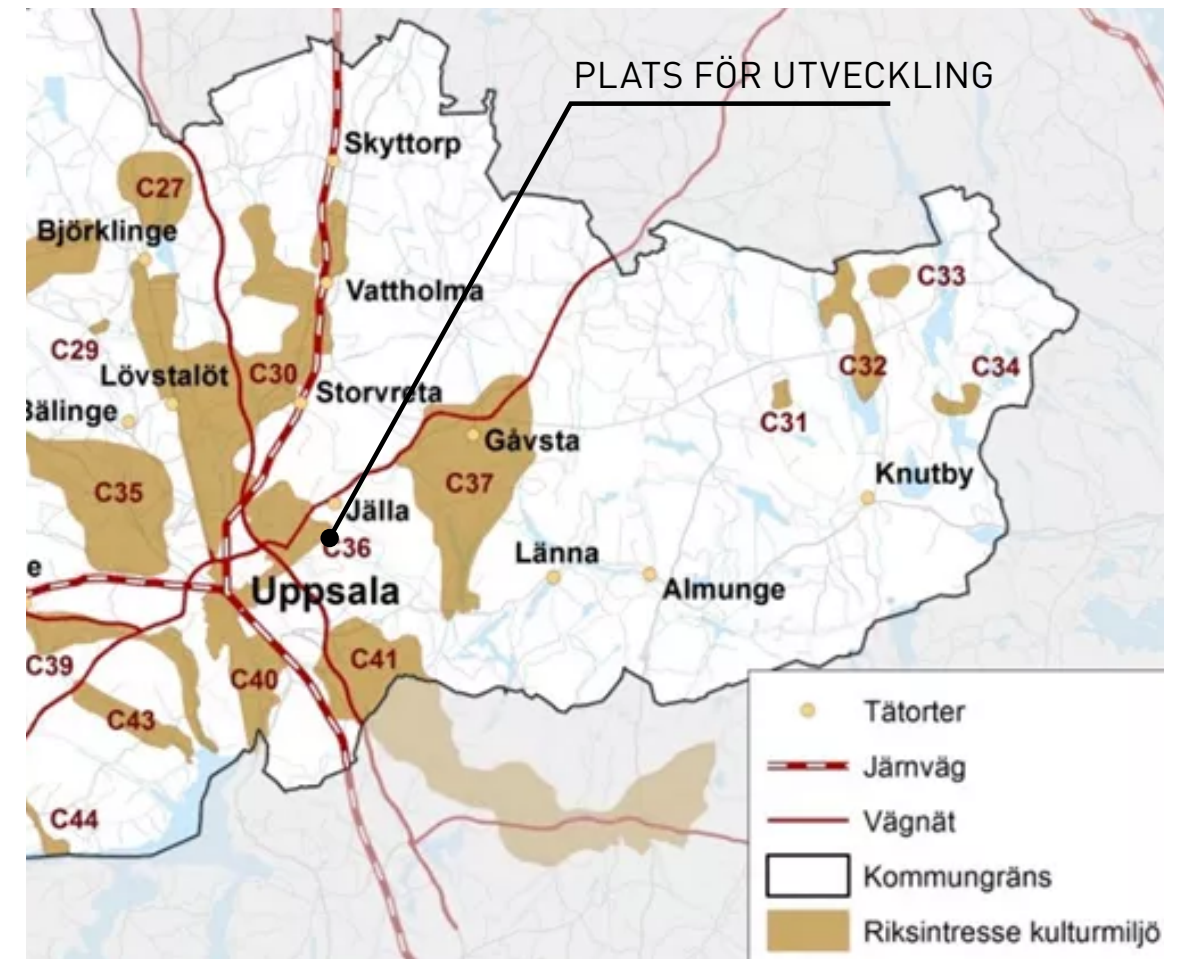
FRÅN BRONSÅLDER TILL IDAG

Platsen och fastigheterna Vaksala-Skälby 1:7 m.fl. ligger i ett område med lång historia av bosättningar. Platsen ingår i riksintresseområdet **Vaksala (C36)** och ligger i det utpekade områdets utkant. Riksintresset motiveras genom att det återfinns omfattande fornlämningsmiljöer från bronsålder och äldre järnålder ändå in i yngre järnålder och spår av landhöjningen samt kyrkomiljöer kopplade till Vaksala sockencentrum.

Fastigheterna som önskar utvecklas huserar fornlämningar både i form av ett gravfält och stensättningar.

Landskapet kring Vaksala-Skälby har förändrats successivt över tid. Nya kommunikationsvägar i form av breda motorleder, som väg 288 och E4:ns dragning nära området har förändrat karaktären. Likaså har verksamheter i närområdet utvecklats och blivit mer ytkrävande och synliga i landskapsbilden. Ett exempel på detta är området på motsatt sida om väg 288, Vaksala-Eke verksamhetsområde.

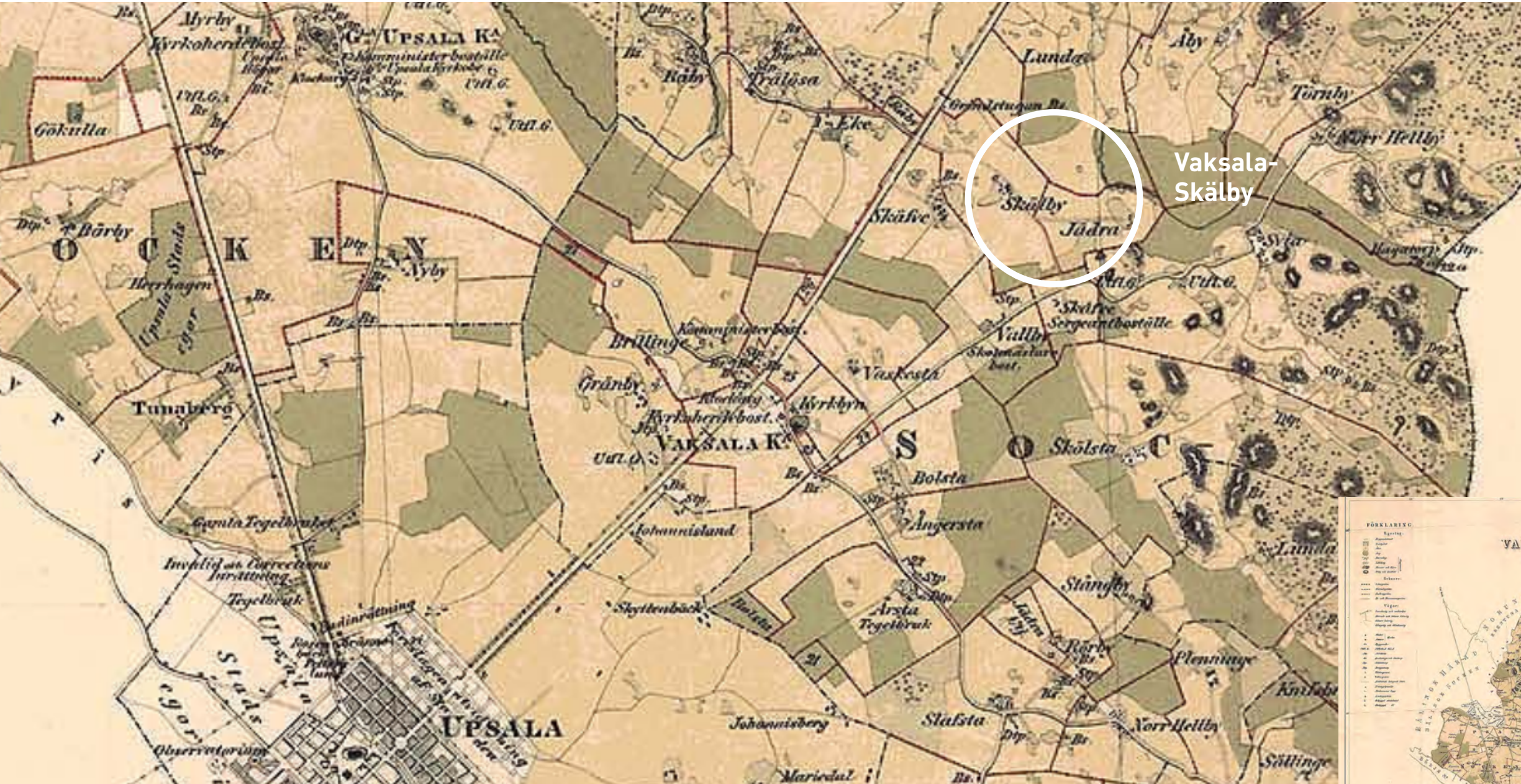
Även aktuella fastigheter i Skälby och dess verksamheter har etablerats och utökats över tid. Bland annat återfanns lertäkter här under tiden Vaksala-Eke Tegelbruk var aktivt, då var Uppsala kommun ägare av fastigheterna. I början av 1980-talet köptes fastigheterna upp av nuvarande ägares farfar och lertaget återfylldes.

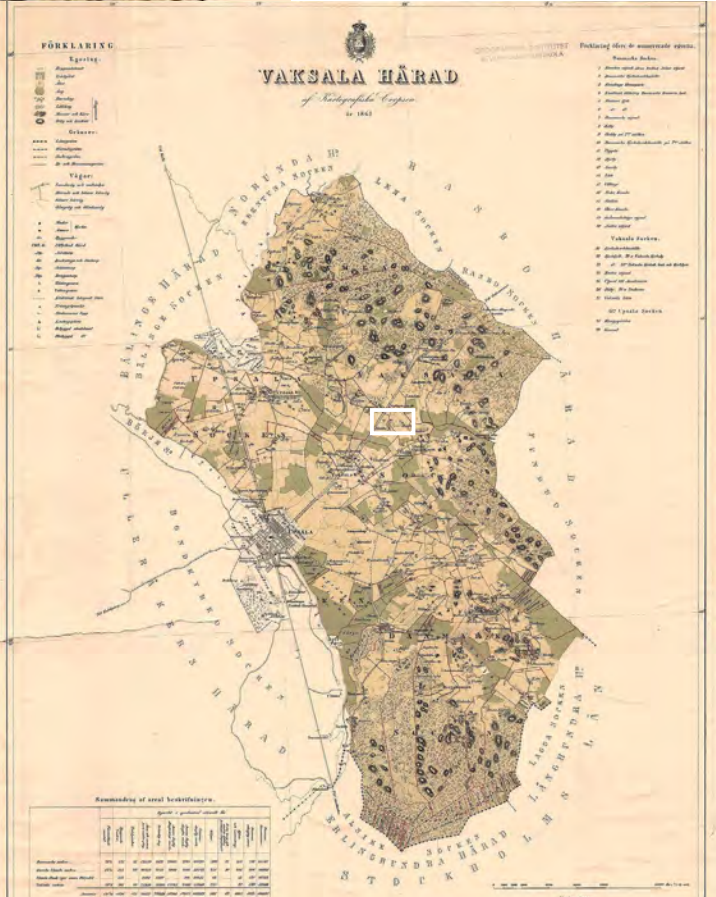
Kartbilder i olika skalor över riksintresseförekomster och -utbredning.

HISTORIK OCH KULTURMILJÖVÄRDEN

OMRÅDET/LANDSKAPET DÅ OCH NU

Landskapet då. Historisk häradskarta 1861 (Riksarkivet).

HISTORIK OCH KULTURMILJÖVÄRDEN

OMRÅDET/LANDSKAPET DÅ OCH NU

Landskapet då. Historiskt ortofoto 1960 (Lantmäteriet).

HISTORIK OCH KULTURMILJÖVÄRDEN

OMRÅDET/LANDSKAPET DÅ OCH NU

RIKSINTRESSEOMRÅDE VAKSALA (C36) - PRECISERING

Motivering

(beslutad av Riksantikvarieämbetet 2016-11-07)

A. Omfattande fornlämningsmiljöer från bronsålder och äldre järnålder med kontinuitet in i yngre järnålder som visar på kolonisation i spåren av landhöjningen.

B. Sockencentrum med kyrkomiljö, som tillsammans speglar olika epoker och funktionsknutna till Vaksala sockencentrum.

Uttryck för riksintresset

(beslutad av Riksantikvarieämbetet 2016-11-07)

A. Grav och boplatssområden med stensättningar, skärvtenshögar, röjda ytor och terrasserings från främst bronsåldern. Äldre och yngre järnåldersgravfält, de senare belägna intill nuvarande eller övergivna byar samt runstenar.

B. Vaksala medeltida kyrka med ursprung i 1100-talet och en tillhörande tiondebod från

1400-talet, prästgårdsbyggnader, sockenmagasin och skolor av olika ålder m.m.

Riksintressen för kulturmiljövården
– Uppsala län (C)

Vaksala kyrka. Foto: Patrik Lundin, Svenska Kyrkan

UPPSALA KOMMUNS STÄLLNINGSTAGANDEN till utpekade riksintressen och vissa andra intressen av nationell betydelse

enligt Utsnitt och urval från översiktsplan 2016, del B, Riksintresset Vaksala C36

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR BEVARANDE OCH UTVECKLING

Dagens landskapsbild, brukande och bebyggelsestruktur

De flacka dalgångarna präglas av öppet odlingslandskap med vida utblickar över öppna fält. På moränhöjderna finns naturlig betesmark och skogspartier som bildar fond till det öppna landskapet. Hagmarkerna har i många fall ett rikt inslag av ek och hassel som ger området en pastoral prägel. I mötet mellan åker och skog ligger bebyggelsen. I den sydöstra delen ligger Jällas arrendegårdar regelbundet utskiftade på slätten med sina respektive boningshus och vinkelställda ladugårdar. Vaksala kyrkhöjd utgör ett dominerande inslag i landskapsbilden, med kyrkspiran som är väl synlig från hela bygden. Väg 288 går genom området mot Uppsala stad. Från Vaksala kyrkohöjd går vägen rakt in mot Uppsala domkyrka och utgör en del av drottningens Kristina raka infartsvägar mot staden anlagda 1643.

Vaksalabygden är i dag en brytpunkt mellan Uppsala stads utbredning österut och landsbygden på uppsalaslätten. Området utgör framför allt jordbruksbygd. Inom området finns flera hästgårdar och Jälla lantbrukskola vilket bidrar till områdets hävdade karaktär. Det finns också ett stort antal

HISTORIK OCH KULTURMILJÖVÄRDEN

FRÅN UPPSALA KOMMUNS ÖVERSIKTSPLAN

åretruntboende, fritidshus, mindre industrier såsom Skanska asfalt och betong i Skälby samt Uppsala cementgjuteri i Uppsala Eke.

Genom området går en av Uppsalas Linnésti-gar, vilken delvis är svår att följa.

Under 1600-talet bildades ett stort antal säterier i Vaksala, av vilka alla utom Eke, Jälla och Vittulsberg, indrogs i samband med Karl XI:s reduktion. Av de gamla byarna kom flera att avhysas under 1600- och 1700-talen. Bland kvarvarande byar kan nämnas Trälösa och Råby med flera bevarade byggnader från 1700- och 1800-talen.

Vaksala kyrka

Vaksala kyrkplats har ett dominerande läge på en moränholme. Den höga tornspiran är vida synlig i landskapet.

HISTORISKA SKIKT

Bronsålder och äldre järnålder

Vaksala socken uppvisar rika fornlämningsmiljöer från framförallt bronsålder och äldre järnålder. Landhöjningen medförde att höjd-områdena i Vaksala började torrläggas under bronsålder. Bronsålder och äldre järnålder är en ovanligt expansiv period i Vaksala med kontinuerligt ökande landarealer allt eftersom havsviken drar sig tillbaka.

I den blockrika brytningszonen mellan lerslätt och höglänta moränmarker finns omfattande fornlämningskomplex med lämningar från brons- och äldre järnålder. Här finns boplatssområden med skärvtenshögar, hållristningar och terrasskanter samt stensättningar och gravfält från äldre järnålder.

Yngre järnålder

I området finns flera mycket stora yngre järnåldersgravfält. De återfinns i anslutning till nuvarande eller tidigare bytomter (flera byar har avhysts i samband med säteribildningar). Antalet gravläggningar är omfattande och visar på betydande storgårdar under yngre järnålder. I området finns även en rad ensamliggande högar från vikingatid.

Medeltid

På 1100-talet uppfördes Vaksala kyrka, på 1400-talet tillkom sockenmagasinet. Många av sockenens byar torde har utvecklats till regelrätta byar i början av medeltid.

1600-1700-talen

Den raka infarten mot Uppsala stad från Vaksala planlades 1643 som en del i Drottning Kristinas rutnätsplan.

En av Carl von Linnés vandringar som denne införde på 1740-talet gick genom Vaksala under namnet, "Herbatio Waxaliensis". Den gick från Vaksala tull till Eke och Jälla för att avslutas vid Törnbylund, öster om riksintresset Vaksala

1800-1900-talen

På 1800-talet och i början av 1900-talet tillkom skolorna vid Vaksala. I samband med att det startades en lantbruksutbildning på Jälla under 1930-talet etablerades ett tiotal mönstergårdar, s.k. jordbruksegnahem varav merparten alltså finns kvar med boningshus och ladugård.

Kunskap om befintliga värden är en förutsättning för bevarande och utveckling.

HISTORISKA NÄRINGAR, KOMMUNIKATION, MAKT OCH SAMHÄLLSFUNKTIONER, VISUELLA/HISTORISKA SAMBAND OCH KOPPLINGAR TILL NATURGEOGRAFI

Jordbruk, skogsbruk och småskaliga industrier. Vaksala-Eke Tegelbruk var i bruk 1946-1965. Det efterträdde Waksala Nya Tegelbruk i Petterslund som flyttades till Eke när leran tog slut i Fyrislund. I närheten av Eke, vid Skälby och mot Brillinge har det funnits lertäkter på tre-fyra platser. Uppsala cementgjuteri tog över verksamheten på platsen när Vaksala Eke lades ner.

Flera av områdets fornlämningar ligger i för dem typiska lägen, bronsålderns gravar ligger på moränkrönen, skärvtenshögar ligger i brytsonen mot åkermarken, hållristningar en bit ut i den flacka åkermarken, de ensamliggande högar ligger invid Samnaån som är en farled till gamla Uppsala.

Den raka tillfartsvägen mot Uppsala som skär genom Vaksalaslättan är en del av 1643 års stadsplanering av Uppsala. De raka tillfartsvägarna skulle förstärka intrycket av Uppsala som en monumental och representativ stad inför Drottning Kristinas planerade kröning.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Området visar på kolonisation i spåren av landhöjningen under bronsåldern. På de torrlagda markerna växer det fram dryga tiotalet bosättningsområden som visar på kontinuitet fram i äldre järnålder.

Framsidan på Del B Riksintressen tillhörande Uppsala kommuns översiktsplan från 2016

Särskilt bronsålderns boplatssområden är ovanligt rika till sitt innehåll och kompletta genom att de omfattar skärvstenshögar, hällristningar, boplatssytor och terrasserings samt gravfält. Inom området finns gravfält med renodlad bronsålderskaraktär respektive äldre järnålderskaraktär. Det finns också gravfält som uppvisar kontinuitet från bronsålder till yngre järnålder.

I området finns noterat minst ett större stensträngssystem från äldre järnåldern som speglar markanvändningen under denna tid.

I området finns goda förutsättningar att följa bebyggelseutveckling och markanvändning från bronsålder fram till yngre järnålder. Bronsåldersmiljöerna representerar stora vetenskapliga värden. Många av fornlämningsmiljöerna är väl sammanhållna med tydliga lämningar som har pedagogiska kvaliteter.

Järnålderns enheter med sina ortnamn och tillhörande bygravfält är av stort intresse som viktigt närmsta omland till Gamla Uppsala och den kungsgård som fanns där. Dessa miljöer är viktiga som en del i förståelsen av gamla Uppsala och det sammanhang som hör till den miljön. Här ingår de högar som ligger som markörer utmed Samnaån, på väg mot Gamla Uppsala.

Vaksala kyrka och kyrkomiljö representerar höga arkitektoniska värden genom kyrkan som byggnadsverk, med ursprung i 1100-talet och en tillhörande bod från 1400-talet. Miljön har stor samhällshistorisk betydelse som ett välbevarat sockencentrum med välbevarade byggnader såsom prästgård, sockenmagasin och skolor av olika ålder, vilka tillsammans

speglar olika epoker och funktioner knutna till Vaksala sockencentrum.

Närområdet till kyrkan präglas av öppen odlingsmark som bidrar till upplevelsen av kyrkan som ett historiskt och dominerande inslag i landskapsbilden.

UTBREDNING SAMT KOMMUNENS BEDÖMNING OCH STÄLLNINGSTAGANDE

Bevarande

- *Bronsåldersbygd med ett tiotal bronsåldersmiljöer/-boplatser som omfattar skärvstenshögar, hällristningar och gravfält. Miljöerna speglar ett intensivt kolonisationsförlopp i spåren av landhöjningen.*
- *Äldre järnåldersmiljöer uttryckt i gravfält och stensträngsmiljöer som ligger i anslutning till och följer på bronsålderns bosättning.*
- *Folkvandringstid - yngre järnåldern synlig genom ortnamn, historiska bytomter, bygravfält och ensamliggande högar utmed Samnaån. Dessa miljöer och lämningar har utgjort ett viktigt omland till och kan bidra till förståelsen av Gamla Uppsala.*
- *Vaksala kyrkomiljö och sockencentrum utgör en väl sammanhållen och "komplett" miljö med kyrka, sockenmagasin, prästgård och flera generationers skolor. Tillsammans speglar miljön såväl kyrklig arkitektur, konstnärliga aspekter men också administrativa och samhällsfunktioner.*

Utveckling

Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Fornlämningar ska bevaras enligt KML, sammanhängande fornlämningsmiljöer bör inte störas av tomtavstyckningar. Fornlämningarna bör kunna upplevas och förstås i sina sammanhang.
- Vaksalaslätten, öster och söder om väg 288 bör behålla sin övergripande, öppna karaktär.
- Kyrka och kyrkomiljön ska bevaras och underhållas i enlighet med KML. Kyrkomiljön och dess betydelse som sockencentrum bör vara möjlig att uppleva.
- Bebyggelsemiljöer och enskilda byggnader med stora kulturhistoriska kvaliteter bör bevara sin karaktär samt underhållas.
- Nyttillskott i bebyggelsen bör underordna sig äldre bebyggelse och bebyggelsestrukturer och placeras så att de inte försvårar upplevelsen och förståelsen av fornlämningsmiljöerna i norra delarna av området.
- Den raka vägsträckningen från Brillinge till Jälla ska respekteras. Eventuell tillkommande bebyggelse ska utformas med respekt för det öppna landskapet

FORNLÄMNINGAR

Fastigheten ligger nära ett fornlämningsområde. Fornlämningsområdet ligger norr om Vaksala Skälby 1:7 och består av två mindre områden; dels ett gravfältsområde i nordväst – fornlämning Vaksala 29, som består av ca 50 st fornlämningar varav 10 st är osäkra. Fornlämningarna utgörs i huvudsak av stensättningar och två högar. Rakt norr om fastigheten finns en grupp med fyra runda stensättningar – fornlämning Vaksala 36.

FORNLÄMNING SOMRÅDE MED STENSÄTTNINGAR

- 1) Stensättning, rund, 6 m diam, 0,3 m h. Övertorvad. I mitten ligger kullfallen rest sten (N 40cg Ö-S 40cg V) 1,5 m lång, 0,7 m bred och 0,45 m tjock. Beväxt med en sälg, ett tiotal asptelningar samt en björk. 3 m N om 1 ligger:
- 2) Stensättning, rund, 4 m diam, 0,2 m h. Övertorvad. Beväxt med några små aspar samt två enbuskar. Ca 18 m NÖ om 1 ligger:
- 3) Stensättning, 6 m diam, 0,30 m h. Övertorvad. med i ytan enstaka stenar 0,3-0,4 m st. I mitten ligger två i ytan synliga stenar 1,0x0,9m och 0,5x0,4 m stora. Mittpartiet är något insänkt. Beväxt med ett 10-tal småkörsbärsträd(telningar), aspar samt en enbuske. Ca 30 m V om 1 ligger:
- 4) Stensättning, 6 m diam, 0,3 m h. Övertorvad med i ytan enstaka stenar 0,3-0,5 m st. Otydlig kantkedja, 0,1-0,2 m h, av 0,3-0,6 m stenar. Beväxt med några en- och rönnbuskar. 4 m N om stensättningen finns en grop 8x5 m och 1,5 m djup. Grustag. Beskrivningen är inte kvalitetssäkrad. Information kan saknas, vara felaktig eller inaktuell.

HISTORIK OCH KULTURMILJÖVÄRDEN

PLATSENS VÄRDEN - FORNLÄMNINGAR OCH RIKSINTRESSEN

HISTORIK OCH KULTURMILJÖVÄRDEN

FRÅN ANTIKVARISK FÖRUNDESRÖKNING MED KONSEKVENSANALYS

ANTIQUARISK FÖRUNDESRÖKNING med konsekvensanalys. Vaksala

Skälby 1:7. SUMMERING UTIFRÅN UTREDNING FRAMTAGEN AV BJERKING AB, ANSVARIG ANTIKVARIE MARIA ROS, 2014-05-16.

BEDÖMNINGSGRUNDER

Aktuellt planskydd

Fastigheten Vaksala-Skälby 1:7 regleras inte av detaljplan eller områdesbestämmelser.

För området gäller Uppsalas översiktsplan 2016 som är Uppsalas kommuntäckande översiktsplan, antagen i kommunfullmäktige december 2016.

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING

Riksintresseområde C36 Vaksala

Fastigheten ligger inom ett riksintresse för kulturmiljövården, C36 Vaksala (Vaksala sn) enligt 3 kap. 6§ Miljöbalken.

Motivering till riksintresset:

A. Omfattande och representativa fornlämningsmiljöer, i huvudsak från bronsåldern men med väsentliga inslag från hela järnåldern. B. Sockencentrum med intressant kyrkplats.

Uttryck för riksintresset:

A. Grav och boplatssområden med stensättningar, skärvtenshögar, röjda ytor och terrasserings från främst bronsåldern. Äldre och yngre järnåldersgravfält, de senare belägna intill nuvarande eller övergivna byar samt runstenar. B. Vaksala medeltida kyrka, tiondebod, prästgårdsbyggnader m.m.

I området ingår även:

Eke, Jälla och Vittulsbergs herrgårdar, Vallby skola från 1700-talet, lerhuset på Råby gård samt arrendeegethem från 1930-talet.

KARAKTÄRSDRAG FÖR OMRÅDET

- Flackt landskap med stora uppodlade ytor.
- Vegetation och bebyggelse ofta placerad klungvis i skogsbyn och på högre och mer kuperade landskapspartier, omgivna av åkermark.
- Bebyggelsen är placerad nära vägförbindelser och väl synlig i landskapsrummet från långa avstånd.
- Storskalig bebyggelse för bland annat lantbruk och industri utan att skymma siktlinjer.

BEDÖMT VÄRDE FÖR OMRÅDET

Bebyggelsen kommer ofta samlad i grupper med omkringliggande odlingsytor. Detta har ett socialhistoriskt värde då bebyggelsens sammansättning och placeringen visar hur Uppsalaslättnens odlingsbygd vuxit fram. Blandningen för bostadsändamål och det flertalet större byggnader för lantbruk och industri åskådliggör ett samhälls- och socialhistoriskt värde då det visar på utvecklingen av markanvändningen i området.

Framsida på den antikvariska förundersökningen från 2014.

ANALYS AV OMRÅDETS KARAKTÄR

- Boverkets checklista karaktärsdrag

- Omgivande bebyggelses karaktär

Jälla

Vaksala-Eke

Vaksala-Fridhem

Del av Svia byväg

Vaksala-Vallby

- Gemensamma karaktärsdrag för den omgivande bebyggelsen

- Platsens fysiska förutsättningar

- Förslag till riktlinjer och förhållningssätt för ny bebyggelse i Vaksala-Skälby

CHECKLISTA KARAKTÄRSDRAG - BOVERKET

PLACERING I LANDSKAPET

- Samlad bebyggelse – spridd bebyggelse.
- I höjdlägen eller dalgångar.
- I anslutning till vägar, skogsbryn, vatten eller inte.
- Mötet med omgivningen, vattenfront, jordbrukslandskapet etc.
- Siluetten.

BEBYGGELSEN

- Hustyp - sammanbyggda, radhus, friliggande.
- Högt – lågt.
- Tätt – glest.
- Enhetligt – varierat.
- Relation till gata, förgård, entrésida, gårdsmiljö.
- Relation till markplanet, terränganpassning.
- Gavel eller långsida mot gatan, karaktär mot gata.
- Skala, volymer, proportioner.
- Taklandskapet.
- Färgsättning, sammanhållen – varierad.

BYGGNADEN

- Höjd, bredd, proportioner.
- Påkostad – enkel, dekorerad – sparsmakad.
- Byggnadens form, sammansatt av flera volymer – enkel
- Takens form, lutning, takfot.
- Takarkitektur, kupor, torn, lanterniner, skorstenar, huvar.
- Sockel, hög – låg, avsatt – indragen.
- Fasadernas uppbyggnad: horisontellt – vertikalt, symmetriskt – asymmetriskt, centralmotiv, markerad sockelvåning.
- Fasadernas indelning och dekor: Listverk, risaliter, fönsteromfattningar.
- Fasadelement: Burspråk, balkonger, verandor, gavelrösten
- Fönster: stående – liggande – kvadratiska, material, proportioner, indelningar, placering i fasadliv, profiler, glasfärg.
- Dörrar, trappor

MATERIAL, FÄRGTYP, KULÖR

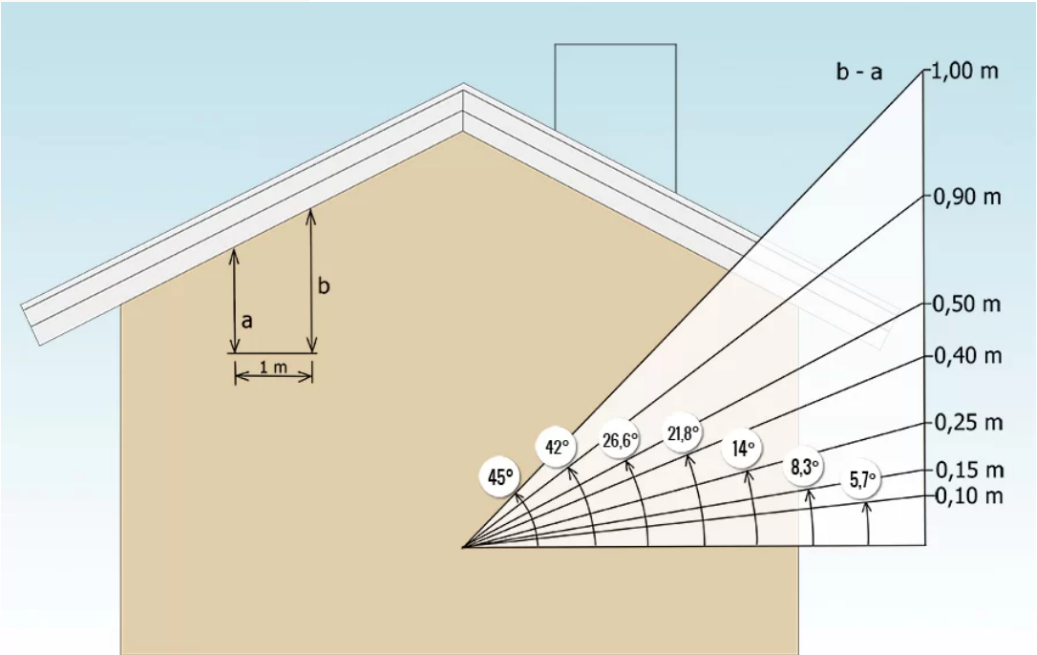
- Material, materialbehandling.
- Ljushet, mättnad, reflektion.

MARKEN

- Hårdgjord, markbeläggning.
- Växtlighet, intensivt skött, extensivt skött, naturtomt.
- Häckar, staket, avgränsningar.

KOMPLETTERANDE BEGREPP - ÖVRIGT

- En bebyggelses karaktär kan ofta även skildras utifrån ett antal olika begrepp, till exempel:
- Ålder/stiltillhörighet.
 - Urbant – agrart.
 - Social tillhörighet: högrestandsbebyggelse – arbetarbebyggelse etc.
 - Användning: bostad, fritidshus, industri, förvaltningsbyggnad osv.

Taklutningar i grader. 22 grader eller mer = branta, ca 14 grader = låglutande, ca 4 grader = flacka och under 3 grader = terrasstak. Foto: dinbyggare.se

OMRÅDETS KARAKTÄR
OMGIVANDE BEBYGGELSESKARAKTÄR

OMRÅDETS KARAKTÄR

OMGIVANDE BEBYGGELSES KARAKTÄR

JÄLLA

PLACERING I LANDSKAPET

- Samlad bebyggelse
- I anslutning till väg och skogsbryn, delvis mellan två skogspartier
- Öppet gränssnitt mot odlingslandskapet

BEBYGGELSE

- Majoriteten friliggande byggnadslängor/ hus med ladugårdskaraktär. Förekommer äldre gårdsbyggnader (boningshus/ skolbyggnader)
- Låg och flack, enhetlig bebyggelse med luftigt mellan byggnaderna
- Cirkulation, inlast etc sköts mot utsidan/ mot gata. Entréer och gårdsplan mellan husen. Trädgårdsplan framför äldre skolbyggnaden.

- Främst gavlar som möter väg. Övervägande del av byggnaderna vinkelräta mot varandra med siktlinjer/ axlar mellan.
- Sadeltak - tegel, plåt, papp i rött, grått, svart
- Sammanhållen färgskala. Domineras av röda träfasader med vita knutar/detaljer samt putsade vita fasader med röda trädetaljer/-panel. Äldre skolbyggnaderna ljusgul puts med röda spröjsade fönster.

BYGGNADERNA

- Bredder: ca 15-35m, längder: majoriteten mellan ca 50-85 m men även mindre, äldre hus som är ca 10-15 m breda och ca 20-40 m långa. Höjder: ca 1-3 vån/9-12 m, horisontell orientering
- Majoriteten är enkla byggnader, funktionella, inte dekorerade. Den äldre gårdsbebyggelsen har vissa dekorationer i form av entréomfattningar i sten, klocktorn och snidade trappräcken etc.
- Byggnadslängor, ibland sammanbyggda i vinkel.
- Taklutningar ca 10-40 grader utan kupor etc (undantag boningshus som har kupor)
- Ingen markering av sockel på jordbruksbyggnaderna. Äldre gårdbyggnaderna har markerad stensockel.
- Fasadernas uppbyggnad är horisontella, symmetriska, enkel indelning, små fönster, stora portar för maskiner etc återfinns på de flesta byggnaderna. De äldre gårdbyggnaderna har även

fönster på våningar ovan första våningen, markerade entréer, förekomst av takkupor och variation i takens lutningar.

- Ofta markering på gavel i höjd med takfot i form av materialskifte/listverk.
- Där fönster förekommer - mestadels kvadratiska, små, jämnt fördelade. Fönsteromfattningar i enkla träkarmar. Äldre gårdsbyggnaderna har mer vertikala fönster med spröjs samt markerade fönsteromfattningar i putsen.
- Enkla dörrar/porter, främst slutna i träpanel

MATERIAL, FÄRGTYP, KULÖR

- Stående träpanel, puts, betong, sten, korrugerad plåt/plåt, taktegel.
- Rött, vitt, svart, grått, blått

MARKEN

- Mestadels grusbelagd
- Växtlighet förekommer på gårdsplanen mellan de äldre gårdsbyggnaderna. I övrigt ingen anlagd vegetation.
- Få gränsmarkeringar i form av staket eller annat som inte tillhör hagar.

ÖVRIGT

- Lantbruksrelaterad verksamhet
- Agrar karaktär men av både äldre och mer samtida utformning

Foton från Uppsala kommuns hemsida

OMRÅDETS KARAKTÄR

OMGIVANDE BEBYGGELSES KARAKTÄR

VAKSALA-EKE

PLACERING I LANDSKAPET

- Samlad bebyggelse
- I anslutning till och annonserande mot väg och delvis skogsbryn
- Öppet gränssnitt mot odlingslandskapet

BEBYGGELSEN

- Majoriteten av byggnaderna har ekonomibyggnads- eller verksamhetskaraktär. Friliggande, ej sammanbyggda med varandra.
- Generellt parallellt ställda till varandra, luftigt mellan och enhetlig utformning/utbredning
- Relaterar delvis till infartsväg och angöring, annars parallellt orienterade
- Variation av långsidor och gavlar mot väg

- Långa längor, nyare orienterade runt äldre som ligger centralt
- Låglutande sadeltak - plåt, papp i grått, svart
- Sammanhållen färgskala. Domineras av röda fasader i plåt/skivmaterial. Äldre verksamhetsbyggnaden är i rött tegel. Samtliga detaljer och tak är i grått eller svart vilket ger ett enhetligt uttryck.

BYGGNADERNA

- Många av byggnaderna har ett enhetligt mått på ca 25x75 m. Någon enstaka byggnad är kortare och någon längre. Den äldre verksamhetsbyggnaden är ca 40x100 m och består av flera sammansatta byggnadsdelar.
- Längorna har en enkel utformning, tydligt funktionsbyggnader och ca 7-9 meter höga. Den äldre byggnaden är även den enkelt utformad men i tegel med två tydligt avläsbara våningar och flera entrédörrar mot utsidan. Inga dekorationer eller högre detaljering förekommer på någon bebyggelse.
- Flacka tak med låg lutning, cirka 6-10 grader, främst sadeltak men pulpettak förekommer. Ingen markering av takfot och inga kupor eller andra inslag.
- Verksamhetslängorna i plåt/skivmaterial varierar mellan att ha en mer hall-liknande fasadutformning med få och högre sittande fönster och fasader med två rader av fönsterband.

- Samtliga byggander, nyare som äldre har ett horisontellt yttryck, är symmetriskt och repetetivt utformade, inga markeringar av socklar eller annan detaljering.
- Fönster är alla kvadratiska. I den äldre byggnaden jämt utspridda och i den nyare bebyggelsen sammansatta till fönsterband och med svarta plåtkarmar.
- Dörrar förekommer i enkel utformning på den äldre byggnaden och i de nyare förekommer entrédörrar främst som dörrar inom de större portarna.

MATERIAL, FÄRGTYP, KULÖR

- Rött tegel, röd plåt/skivmaterial. Gråa och svarta plåttak och plåtdetaljer.

MARKEN

- Mestadels hårdgjort med asfalt och stora ytor för cirkulation, angöring och markparkering
- Växtlighet förekommer som planteringar och vistelseytor i grupper inom verksamhetsområdet samt en del planterade träd och häckar runt om verksamhetsområdet mot norr och öster. Även en dagvattendamm med sittplatser intill har anlagts i sydväst.

ÖVRIGT

- Industri/verksamhetsområde och karaktär därav

Foton från LLENTAB (1 och 2) samt Ariem (3)

OMRÅDETS KARAKTÄR

OMGIVANDE BEBYGGELSES KARAKTÄR

VAKSALA-FRIDHEM

PLACERING I LANDSKAPET

- Samlad bebyggelse
- I anslutning till väg
- Öppet gränssnitt åt samtliga håll

BEBYGGELSEN

- Byggnaderna har verksamhetskaraktär med tillhörande lokaler. Friliggande, ej sammanbyggda med varandra.
- Vinkelrätt placerade mot varandra, följer vägens riktning
- Variation av långsidor och gavlar mot väg
- Tre byggnadslängor med cirkulation och markparkering runt
- Sammanhållen färgskala med röda plåttak och svart, liggande träpanel och vita fönsteromfattningar.

BYGGNADERNA

- Byggnaderna har måtten ca 16x60-65 m och 15x30 m. Höjdskalan är ca 9 m.
- Längorna har en enkel utformning, något mer uppglasade i bottenvåning för lokalerna. Entrésida mot vägen och baksida, inlast, personal etc mot motsatt sida.
- Sadeltak med ca 20-25 graders lutning. Ingen markering av takfot och inga kupor eller andra inslag.
- Längorna har tydlig skyltning för verksamheterna och ovanvåningarna har kvadratiske fönster och inrymmer troligen kontor.
- Byggnaderna har ett horisontellt uttryck, utan markeringar eller detaljering bortsett från skyltning och större glasade partier till lokalerna.
- Publika entréer är utformade i plåt med stora fönsterglas.

MATERIAL, FÄRGTYP, KULÖR

- Svart träpanel rött plåttak och vita fönsterkarmar i plåt.

MARKEN

- Hårdgjort med asfalt och stora ytor för cirkulation, angöring och markparkering
- Ingen växtlighet förekommer

ÖVRIGT

- Verksamhets- och kontorskaraktär

Foto från Google Maps

Foto från Google Maps

OMRÅDETS KARAKTÄR

OMGIVANDE BEBYGGELSE KARAKTÄR

DEL AV SVIA BYVÄG

PLACERING I LANDSKAPET

- Bebyggelse i grupper som ansluter till byväg
- Öppet gränssnitt till omklingliggande landskap såväl som träddungar/mindre skogspartier

BEBYGGELSEN

- Några byggnader har verksamhetskaraktär med tillhörande lokaler och parkeringsytor. Dessa är större i skala och sammanbyggda.
- Några relativt nybyggda parhus samt några fristående villor.

- Byggnaderna orienterar och förhåller sig till vägen samt har entrésidor mot vägen. Byggnaderna har ingen läsbar orientering eller relation till varandra.
- Något sammanhållen färgskala med svart och rött som mest förekommande färger.

BYGGNADERNA

- Byggnaderna varierar i skala. Bostadshusen håller sig inom maxmått 10x20 m och är i 1-2 våningar. Verksamhetsbyggnaderna är ca 40x100 m och ca 6-9 m höga.
- Verksamheterna har en enkel utformning, något mer uppglasade i bottenvåningens entré till lokalerna. Mycket av byggnaderna ser ut att utgöras av lagerbyggnader och baksidan har inlastning och kringytor.
- Verksamhetsbyggnader i form av stora växthus och tillhörande byggnader skiljer sig från övrig bebyggelse då delar utgörs helt i glas med stålstomme och delar i korrugerad plåt i ljus kulör.
- Även bostadshusen med tillhörande komplementbyggnader är av enklare karaktär utan särskild detaljering.
- Framförallt sadeltak med ca 10-30 graders lutning. Även enkla pulpettak och mansardtak med mer detaljering och kupor förekommer.
- Bostadshusen är främst i träpanel, men tegel förekommer. Samtliga har fönster med vita karmar, vissa mer vertikala och vissa med spröjs.

MATERIAL, FÄRG TYP, KULÖR

- Bostadshus i svart/röd träpanel eller rött tegel, svarta plåttak/tegelpannor och vita fönsterkarmar i trä/plåt. Verksamheterna mest i plåt.

MARKEN

- Hårdgjort med asfalt vid uppfarter och markparkering. I övrigt mest gräsmattor.
- Trädgårdsväxtligt och träddungar
- ÖVRIGT
- Agrar karaktär
- Hälften verksamheter, hälften bostäder

Foto från Google Maps

Foto från Google Maps

Foto från Google Maps

OMRÅDETS KARAKTÄR

OMGIVANDE BEBYGGELSE KARAKTÄR

VAKSALA-VALLBY

PLACERING I LANDSKAPET

- Samlad bebyggelse i klungor
- I anslutning till väg
- Öppet gränssnitt åt de flesta riktningar, en del uppvuxna träd och häckar.

BEBYGGELSEN

- Byggnaderna på ena sidan vägen har en storgårdskaraktär med stora ladugårdsbyggnader, hallar med tillhörande boningshus och komplementbyggnader.
- Motsatt sida vägen finns två åtskiljda bostadsområden. Ett med flerbostadshus i vinkel med gårdar mellan och ett bestående av villor.
- Vinkelrätt placerade mot varandra, entrésidor mot väg eller gårdsplan.

- Variation av långsidor och gavlar mot väg
- Sammanhållen färgskala med framförallt röda fasader av träpanel. Flerbostadshusen har gul träpanel det förekommer även vit puts, röd och svart plåt. Taken är dominerande röda, men också en del svarta. Tegel och plåt.

BYGGNADERNA

- Byggnaderna har en varierande skala i allt från mindre villor med utbyggnader och komplementhus, till flerbostadshus med mått ca 12x30 m till ladugårdsbyggnaderna med breddmått på ca 10-25 m och längdmått på ca 25-60 m. Höjder varierar från ca 6 m på villorna, till 9 m på flerbostadshusen och mellan 9-15 m för lantbruksbyggnaderna.
- Sadeltak på nästintill samtliga byggander med ca 15-40 graders lutning. Några ladugårdsbyggnader har flackare lutning (ca 6-10 grader) eller lågt lutande pulpettak. Ingen markering av takfot eller återkommande förekomst av kupor.
- Nästintill samtliga bostadshus har vita knutar och vita fönsteromfattningar. Fönster är främst vertikala.
- En högre byggnadsdel/torn samt vita solosar sticker upp och särskiljer sig från övriga byggnader.

MATERIAL, FÄRG TYP, KULÖR

- Träpanel i rött och gult. Vit puts och en del plåtfasader i rött och svart. Främst röda tak i plåt och tegel, men även svarta.

MARKEN

- Både gårdens och övriga bostäders kringtytor består av grusade ytor eller gräsmattor och trädgårdar.
- Uppvuxn träd återfinns längs vägen som går genom bebyggelsen, enstaka uppvuxna på gårdsplanerna samt som en ridå kring gårdens bostadshus.

ÖVRIGT

- Agrar karaktär
- Hälften jordbruk, hälften bostäder

Foto från Google Maps

Foto från Google Maps

Foto från Google Maps

GEMENSAMMA KARAKTÄRSDRAG FÖR
DEN OMGIVANDE BEBYGGELSEN

Området i stort har en del gemensamma karaktärsdrag, även om det finns en stor variation och spännvidd på byggnadsnivå. Det som generellt håller samman karaktären av bebyggelsen i området beskrivs i följande punkter utifrån de områdesspecifika analyserna av karaktärsdrag.

PLACERING I LANDSKAPET
• Samlad bebyggelse - främst mindre grupperingar • I anslutning till framförallt vägar, men också skogspartier • Domineras av öppet gränssnitt mot omgivande odlingslandskapet
BEBYGGELSEN
• Byggnader är framförallt friliggande, oavsett använding. • Bebyggelsen är gles och låg. • Generell enhetlighet, även om enstaka byggnader kan skilja från mängden/gruppen. • Majoriteten av bebyggelse har en relation till anslutande väg. Infarter, gårdsplaner och entréer är generellt orienterade mot vägen, men ligger sällan alltför nära. • Byggnader är nästintill alltid vinkelräta i relation till varandra (inom gruppen/samlingen). Riktning varierar dock beroende på orienterar sig till anslutande väg, väderstreck eller anslutande skogsparti/vegetation. • All bebyggelse står på plan mark med nästintill obefintlig terrängvariation. Ger fria och flexibla ytor runt om byggnaderna (som oftast nyttjas som gårdsplan/arbetsyta/inlastning/parkering). • På grund av byggnaders vinkelräta relation till varandra varierar det med gavlar och långsidor mot anslutade vägar. Bebyggelse relaterar till anslutande vägar i mån av entréplaceringar etc, men i övrigt har

- bebyggelsen ingen särskild karaktär mot väg/gata (undantag verksamhetslokaler).
- Bostadshus har en "normalskala" på 1-2 våningar, något mer horisontella än vertikala, med sadeltak/mansardtak och jämn spridning av fönster.
 - Verksamhetsbyggnader har en horisontell karaktär då de domineras av långsträckta längdor, i ladugårdsskala och -karaktär. Sadeltak och jämn spridning av mindre fönster eller inga alls. Dörrar ofta på långsidor, portar för fordon/maskiner ofta på gavlar.
 - Tak domineras av sadeltak med lutningar mellan 10-30 grader. Generellt flackare lutning på större byggnader, likt ladugårdsbyggnader. Mansardtak förekommer på bostadshus och pulpettak förekommer på verksamhetshus.
 - Färgsättningen är sammanhållen och nästintill samtlig bebyggelse har svarta, röda, gula eller vita fasader, svarta eller röda tak samt vita fönsteromfattningar och ibland vita husknutar.

BYGGNADER
• Bostadshus har bredder som varierar mellan ca 8-12 m, längder om ca 16-20 m, höjder om ca 6-9 m (1-2 vån), något mer horisontella än vertikala. Flerbostadshus har bredder om ca. 12-18 m, längder om ca 30-40 m, höjder om ca 9 m (3 vån), horisontell karaktär. Verksamhetsbyggnader har störst storleksvariation med bredder mellan ca 12-40 m, längder ca 25-100 m, höjder ca 6-15 m med horisontell karaktär. Någon slags

- medelstorlek på verksamhetsbyggnader ligger på 25-40 m x 60-80 m.
- Byggnaderna är enkla och sparsmakade med låg grad av detaljering, få material och bearbetningar.
 - Byggnadernas form består generellt av enkla, horisontella (längre än höga), friliggande volymer med sadeltak med en lutning mellan 10-30 grader. Taken är generellt enkla utan kupor eller liknande och utan markerad takfot. Större byggnader har ytterligare flackare tak.
 - Sockel markeras generallt inte, utom i vissa enstaka fall. Generell entrénivå är i nivå med anslutade marknivå utan trappor eller ramper.
 - Fasadernas uppbyggnad består av få element, domineras av en horisontalitet, ofta symmetriska eller med jämn rytm av exv. fönster/portar.
 - Fönster är generellt små, ofta kvadratiska. Många verksamhetsbyggnader saknas fönster. Portar ofta placerade på gavlar.
 - Fönsteromfattningar är oftast enkla i vitt trä om de återfinns, alternativt saknas de. En del listverk förekommer i vissa fasader som exempelvis vita lister som markering på gavlar i höjd med takfot.

OMRÅDETS KARAKTÄR

GEMENSAMMA KARAKTÄRSDRAG FÖR DEN OMGIVANDE BEBYGGELSEN

MATERIAL, FÄRGTYP, KULÖR	ÖVRIGT
• Trä dominerar som fasadmateriäl i form av panel (oftast stående, men liggande förekommer på nyare byggnader). Plåt och andra skivmaterial förekommer på verksamhetsbyggnader. Rött och svart är de vanligaste fasadkulörerna. Även gul träpanel förekommer såväl som vit a putsfasader (främst på äldre byggnader). Vita knutar/fönsteromfattningar i trä är vanliga. • Takmaterial är främst plåt i rött eller svart. Tegelpannor förekommer på vissa byggnader, främst äldre bostadshus.	• Blandning av åldrar men lantlig/agrar karaktär på byggnader dominerar, i äldre och mer samtida tappning • Användning varierar från bostadsbebyggelse, verksamhete och jordbruk/lantbruk. • Byggnader/konstruktioner av tillfällig eller funktionsdriven art, exempelvis kopplat till verksamheter eller jordbruk (arbetstält, klimatskydd, silos, vattentankar, upplagsavgränsningar), frångår ofta i fråga om form, skala, material och kulör, exempelvis pga att de utgörs av standardprodukter.

- MARKEN
- Huvudsaklig markbeläggning är grus eller asfalt. De är ungefär lika vanligt förekommande. Gräsytor förekommer som kringytor samt vid bostadsbebyggelse.
 - Utöver naturligt förekommande skogspartirer återfinns planterade träd längs fastighetsgränser, vägar och på gårdsplaner.
 - Kring vissa bostäder förekommer gränsmarkeringar i form av häckar och staket i trä. Vid verksamheter finns ibland planterade häckar/träd som gränsmarkering. Trädgårdar och till viss del anlagda ytor för exv. personal/besökare förekommer med annan växtlighet.

Flerbostadshus i Vaksala-Vallby (vänster) & lantbruksbyggnader i Jälla (höger). Foton från Google Maps

Bebyggelse intill skogsparti i anslutning till väg (ovan). Foto från Google Earth.

Bostadshus i Vaksala-Vallby. Foto från Google Maps

OMRÅDETS KARAKTÄR

PLATSENS FYSISKA FÖRUTSÄTTNINGAR

FÖRSLAG PÅ RIKTLINJER

För att utveckling med ny bebyggelse och en ny verksamhetsby i Vaksala-Skälby ska fortsätta den bärande berättelsen om bygden och området föreslås riktlinjer för möjlig ny bebyggelses utformning, placering, orientering, material, skala och kulör baserat på områdets övergripande karaktärsdrag.

Följande riktlinjer föreslås styra och vägleda utformningen av ett nytt verksamhetsområde i Vaksala-Skälby.

Verksamhetsbyggnader i Vaksala-Fridhem. Foto från Google Maps

Verksamhetsbyggnad i Vaksala-Eke (nedan). Foto från Google Maps

PLACERING I LANDSKAPET	BEBYGGELSEN	BYGGNADERNA
• Bebyggelse uppförs samlat i kluster • Bebyggelse relaterar tydligt till anslutande väg och/eller gårdsplan/tun samt anslutande skogsparti • Bebyggelsen har ett öppet gränssnitt mot omgivande odlingslandskap och medger utblickar och en känsla av kontakt med landskapet	• Byggnader uppförs framförallt friliggande men med en generell samhörighet inom bebyggelseområden. • Bebyggelsen hålls gles och låg (generell skala om 6-12 m höjd, enstaka undantag på höjden kan göras). • Entréer orienteras mot väg eller gårds. • Byggnader uppförs vinkelrätt i relation till varandra, men inte sammanbyggda. • Bebyggelsefritt och möjlig cirkulation och flexibla ytor återfinns runt byggnader. • Bebyggelse utformas generellt med en horisontell karaktär, till exempel i form av lågsträckta ladugårdsliknande längor. • Byggnader utformas generellt med sadeltak. På större byggnader, som ladugårdsbyggnader eller större verksamhetsbyggnader, är det lämpligt med en flackare taklutning för att taken inte ska bli för höga och dominanta, cirka max 15 graders takvinkel. För övriga, mindre byggnader är en vanlig taklutning i området cirka 15-30 grader. Undantag kan göras för enstaka byggnader. • Sammanhållen färgskala och material likt omkringliggande bebyggelses bör eftersträvas.	• Byggnader bör generellt utformas med proportioner mellan 1:2 och 1:3, bredd och längd. Ex. 20 m brett x 40-60 m långt. 30 m brett x 60-90 m långt. • Byggnader bör inte utformas bredare än ca 40 m och längre än ca 100 m. Medelstorleken på verksamhetsbyggnader i området ligger på ca 12-40 meters bredd, 25-100 meters längd och 6-12 meters höjd. Det bör eftersträvas att tillkommande byggnader håller sig inom dessa storleksspann. • Byggnader bör vara enkla och sparsmakade i sin utformning med få material. Där detaljering förekommer, görs denna enkel och/eller funktionsdriven. Fasadernas uppbyggnad bör domineras av en läsbar horisontalitet. • Jämn förekomst och sammanhållen utformning av exv. fönster, dörrar och portar. • Hög grad av uppglasning i fasad bör ske främst vid lokaler och publika byggnadsdelar, annars förekomma restriktivt, särskilt vid exponerade lägen mot det öppna kulturlandskapet.

MATERIAL, FÄRGTYP, KULÖR	MARKEN	ÖVRIGT
- Rött, svart och dämpade, naturnära kulörer, så som brunt och grönt, förekommer och kan vara lämpliga för att inte bli för framträdande i landskapsbilden. Rött och svart är dominerande färg för fasader. Vitt används ofta på puts eller listverk/detaljer/omfattningar. - Material på byggnader bör domineras av trä/träpanel, tegel, sten och puts men även betong, plåt och skivmaterial förekommer och bör godkännas. - Tak bör generellt utföras i röd eller svart plåt eller tegel (ev. solpaneler).	- Huvudsaklig markbeläggning bör vara grus. Där mer hårdgjorda ytor behövs kan sten/plattor eller asfalt användas. - Gräsytor eller planterad vegetation för vistelse bör förekomma i någon mån. - Träd som solitärer på gårdplaner eller som gränsmarkeringar kring fastighet eller längs väg uppmuntras. - Avgränsning/gränsmarkering i form av häckar eller annan lägre vegetation kan användas. Mot det öppna kulturlandskapet kan även vegetationklädda vallar vara lämpliga.	- Ny bebyggelse får gärna utformas samtida men ska följa övergripande karaktärsdrag samt lantlig/agrar utformning/karaktär. - Byggnaders utformning bör spegla dess användning. Byggnader/byggnadskonstruktioner av enklare och/eller tillfällig karaktär och funktion (exv. arbetstält, silos, tillfälliga klimatskydd) bör följa riktlinjerna i fråga om placering, skala och form men kan vid behov frångå riktlinjer kring specifika material och detaljering och i särskilda fall även kulör.

Verksamhetsbyggnad i Vaksala-Eke (nedan). Foto från Google Maps

Lantbruksbebyggelse i Vaksala-Vallby (nedan). Foto från Google Maps

Lantbruksbebyggelse i Jälla. Foto från Google Earth

ANALYS PÅVERKAN PÅ KULTURMILJÖN

- Föreslagen utveckling

- Utvecklingens påverkan på
kulturmiljön - landskapssektioner

- Utvecklingens påverkan på
kulturmiljön - fotomontage vypunkter

Från Skölstavägen

Från E4:an utanför Årsta

Från Alrunegatan intill Vaksala

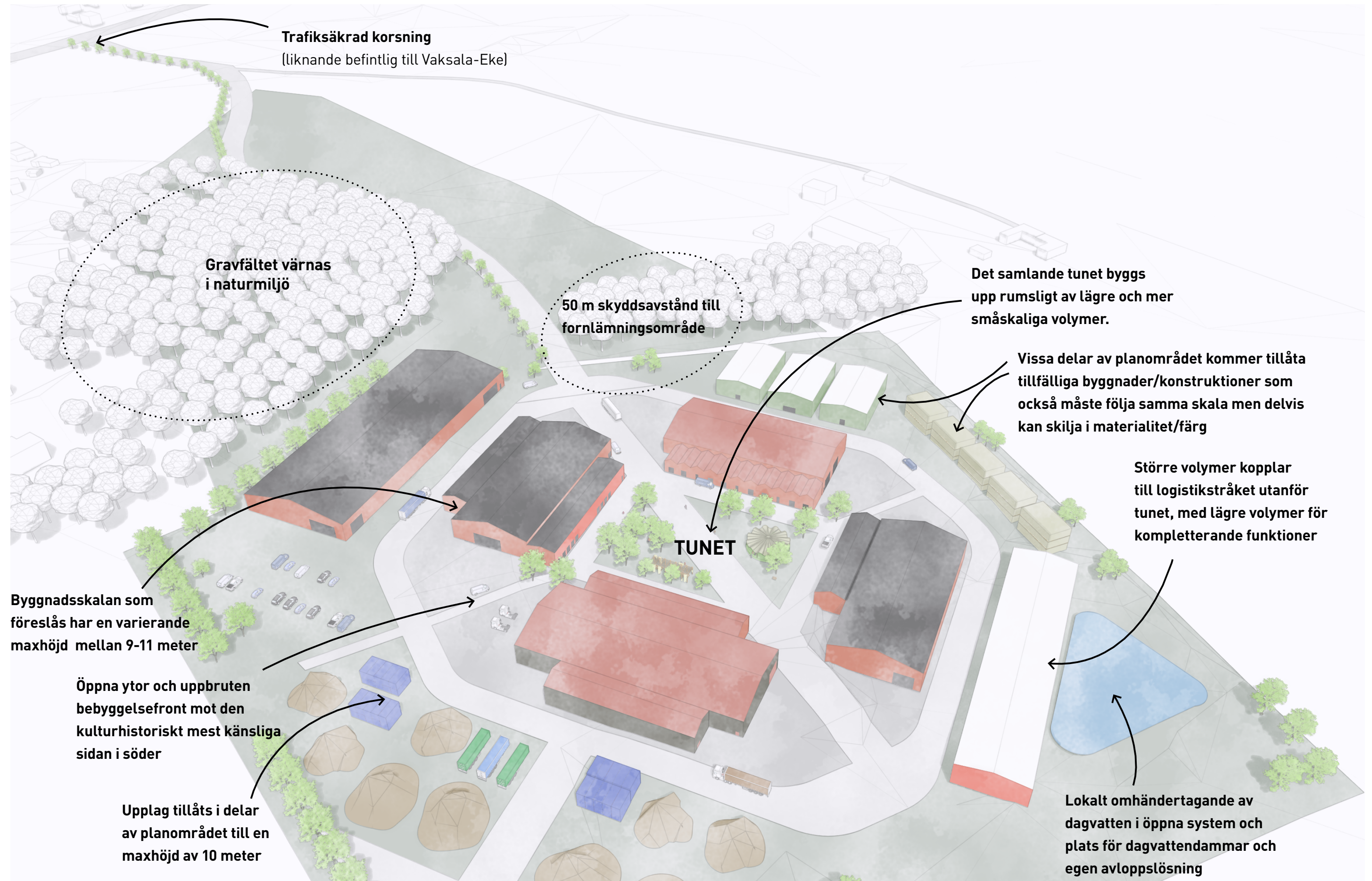
Från E4:an norrifrån vid Brillinge

Från Vaksalagatan vid E4:an

Från Jälla

FÖRESLAGEN UTVECKLING

FLYGVY ÖVER UTVECKLINGSOMRÅDET FRÅN SÖDER

FÖRESLAGEN UTVECKLING

FLYGVY ÖVER UTVECKLINGSOMRÅDET FRÅN NORDVÄST LÄNGS KÖRBANA OCH MOT TUNET (ÖVRE) OCH FRÅN SYDVÄST (NEDRE)

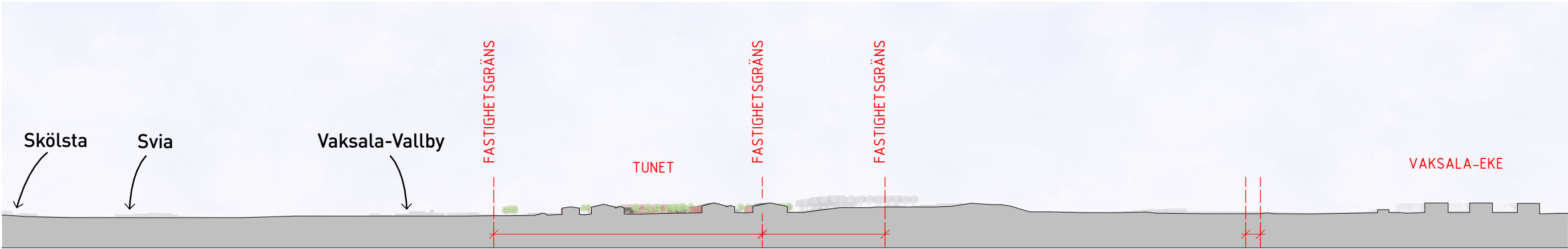
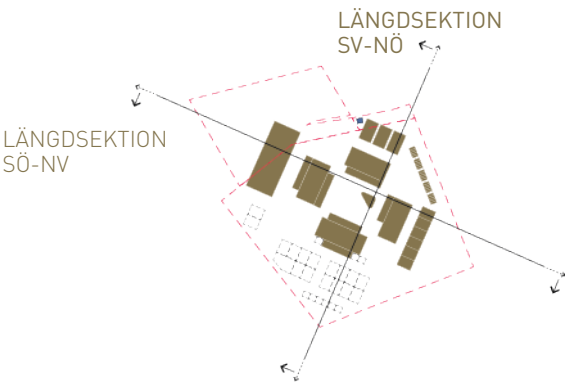

FÖRESLAGEN UTVECKLING

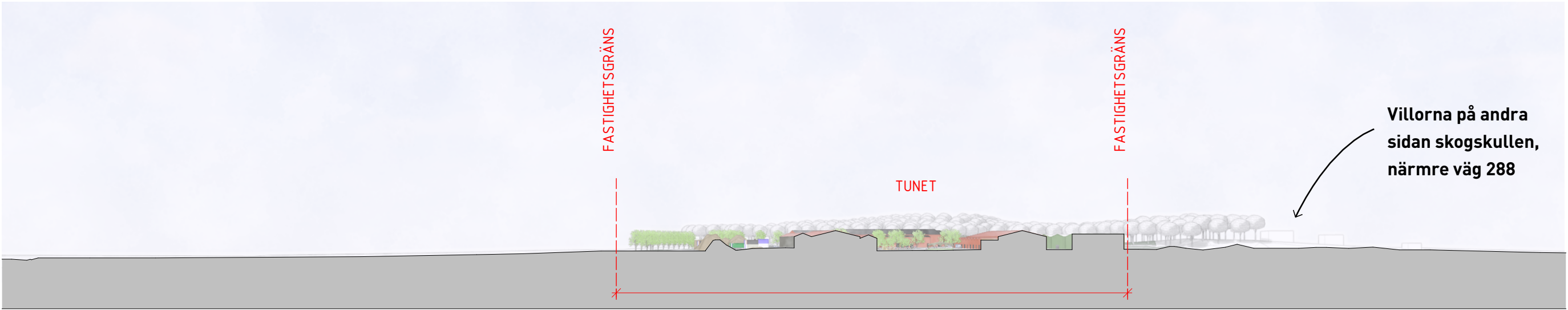
VY FRÅN OMRÅDETS ENTRÉ (ÖVRE) OCH FRÅN TUNET (NEDRE)

UTVECKLINGENS PÅVERKAN PÅ KULTURMILJÖN
LÄNGDSEKTIONER GENOM PLANOMRÅDET OCH OMGIVANDE LANDSKAP

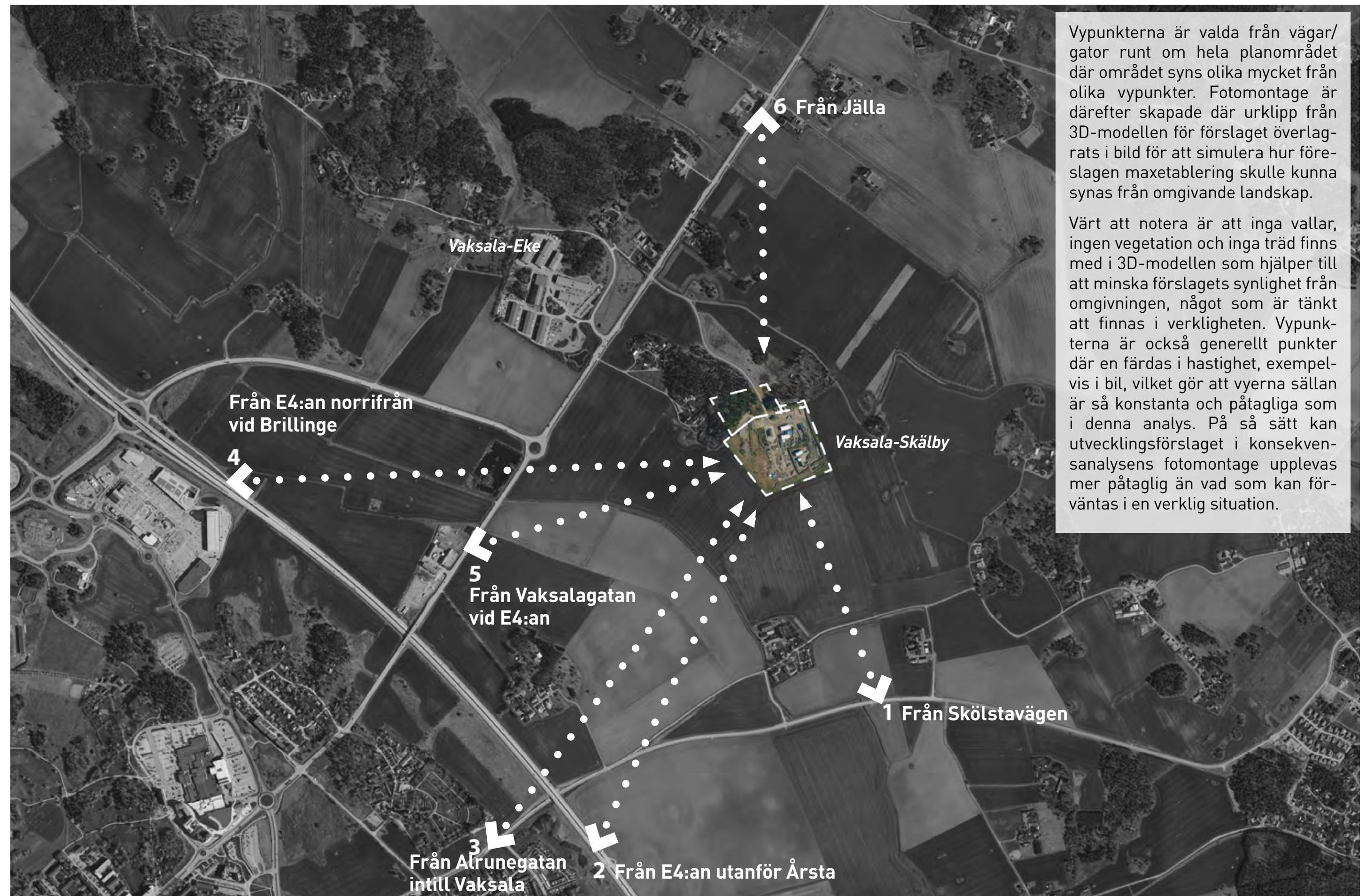
LÄNGDSEKTION SÖ-NV
SKALA 1:5000 (A3)

LÄNGDSEKTION SV-NÖ
SKALA 1:2500 (A3)

UTVECKLINGENS PÅVERKAN PÅ KULTURMILJÖN

VYPUNKTER VALDA FÖR ANALYS AV KONSEKVENSBEDÖMNING

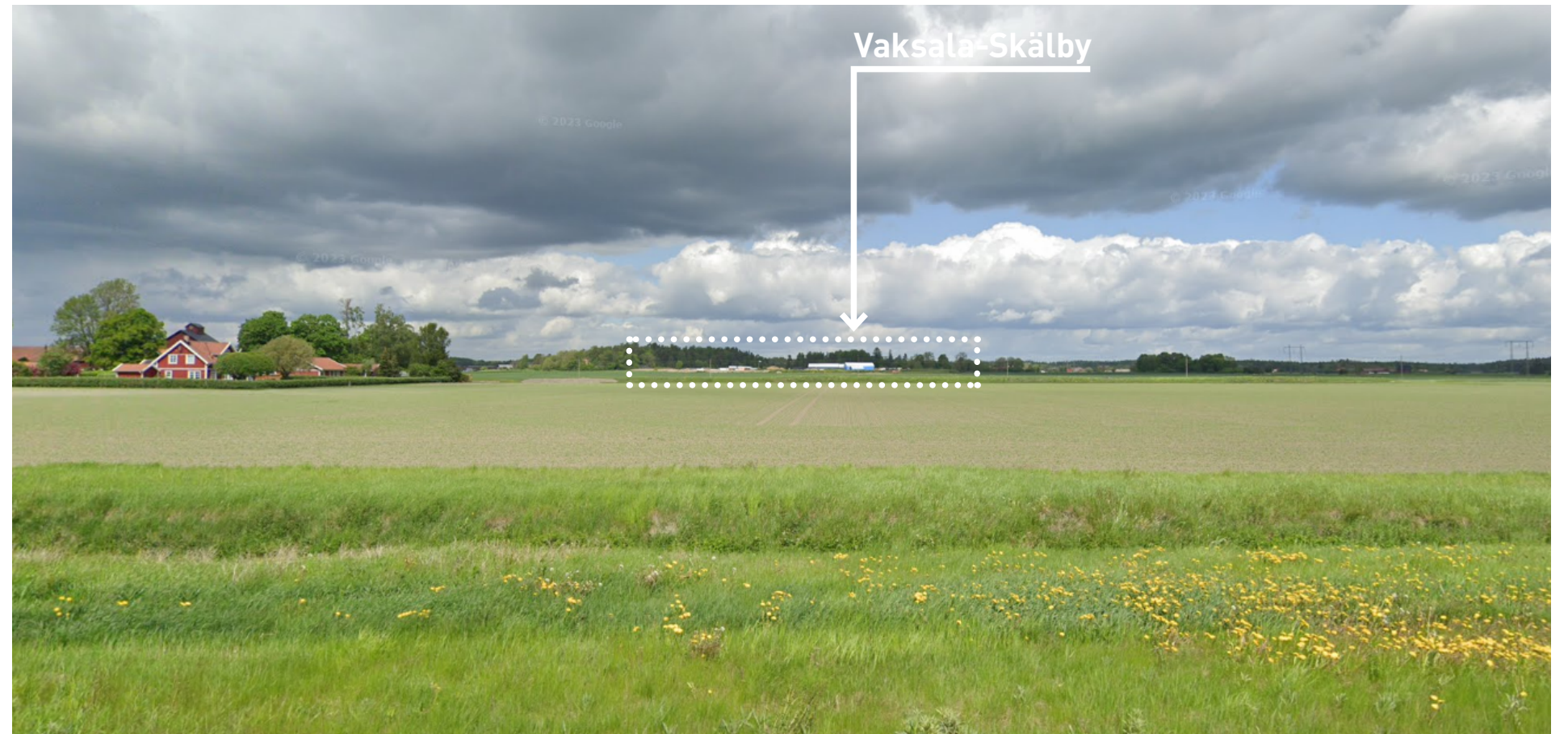

Vypunkterna är valda från vägar/gator runt om hela planområdet där området syns olika mycket från olika vypunkter. Fotomontage är därefter skapade där urklipp från 3D-modellen för förslaget överlagrats i bild för att simulera hur föreslagen maxetablering skulle kunna synas från omgivande landskap.

Värt att notera är att inga vallar, ingen vegetation och inga träd finns med i 3D-modellen som hjälper till att minska förslagets synlighet från omgivningen, något som är tänkt att finnas i verkligheten. Vypunkterna är också generellt punkter där en färdas i hastighet, exempelvis i bil, vilket gör att vyerna sällan är så konstanta och påtagliga som i denna analys. På så sätt kan utvecklingsförslaget i konsekvensanalysens fotomontage upplevas mer påtaglig än vad som kan förväntas i en verklig situation.

UTVECKLINGENS PÅVERKAN PÅ KULTURMILJÖN

VYPUNKT NR. 1 - FRÅN SKÖLSTAVÄGEN

Befintligt

Denna vypunkt, från sydöst, är den riktning där området är som mest synligt och exponerat från håll. De tältkonstruktioner som finns på platsen idag är väl synliga då de skiljer sig i kulör från övrig, mer traditionellt, förekommande bebyggelse i området. Däremot är området placerat intill en skogshöjd som agerar fond från denna vypunkt och därför blockerar inte bebyggelsen någon vidare siktlinjer bortanför.

Föreslagen utveckling syns fortsatt tydligt från denna vypunkt men då kulörer och höjder är reglerade så samspelar byggnaderna väl med omgivande landskap och dess bebyggelsekaraktär. Föreslagen bebyggelsen underordnar sig bakomliggande skogsbryn i höjdded och är placerad på liknande sätt som övrigt bebyggelse i området.

OBS! Fotomontaget visar en avskalad 3D-modell där, från denna vypunkt, tänkta framförvarande vallar och planterade träd inte finns med i montaget. I verkligheten skulle alltså bebyggelsen visuellt skymmas något mer bakom denna ridå.

Utsnitt av 3D-modell av föreslagen bebyggelse (utan vallar och planterade träd/vegetation)

UTVECKLINGENS PÅVERKAN PÅ KULTURMILJÖN

VYPUNKT NR. 2 - FRÅN E4:AN UTANFÖR ÅRSTA

Befintligt

Denna vypunkt, från sydväst, syns mest och oftast från E4:an i hög hastighet. Avståndet till planområdet är här längre och annan framförvarande bebyggelse skymmer delvis området. Från denna vypunkt kommer det mest handla om hur bebyggelse skiljer sig från omkringliggande landskap i form av kulör och skala. Då skalan är underordnad den bakomliggande skogskullen samt att partier av skog och bebyggelsen ligger närmre i vy kommer områdets skala inder uppfattas som stor eller större än något annat i sin omgivning och alltså inte vara påtaglig. Om bebyggelsen väsentligt skulle skilja i kulör finns möjligheten att området uppfattas tydligare.

OBS! Fotomontaget visar en avskalad 3D-modell där, från denna vypunkt, tänkta framförvarande vallar och planterade träd inte finns med i montaget. I verkligheten skulle alltså bebyggelsen visuellt skymmas något mer bakom denna ridå.

Utsnitt av 3D-modell av föreslagen bebyggelse (utan vallar och planterade träd/vegetation)

UTVECKLINGENS PÅVERKAN PÅ KULTURMILJÖN

VYPUNKT NR. 3 - FRÅN ALRUNEGATAN INTILL VAKSALA

Befintligt

Från denna vypunkt, från sydväst, syns området tydligt utan direkt framförliggande bebyggelse eller vegetation. Siktlinjen sträcker sig över slättlandskapet och området gör sig påmint framför vad som uppfattas som en sammanhängande vegetationsridå men som i själva verket består av flera mindre skogspartier utspridda i slättlandskapet.

Området uppfattas långt bort och kommer främst att vara läsbart genom kulör och skala. Så länge området samspelar med sin omgivning i fråga om skala och kulör kommer området inte göra sig särskilt utmärkande.

OBS! Fotomontaget visar en avskalad 3D-modell där, från denna vypunkt, tänkta framförvarande vallar och planterade träd inte finns med i montaget. I verkligheten skulle alltså bebyggelsen visuellt skymmas något mer bakom denna ridå.

Utsnitt av 3D-modell av föreslagen bebyggelse (utan vallar och planterade träd/vegetation)

UTVECKLINGENS PÅVERKAN PÅ KULTURMILJÖN

VYPUNKT NR. 4 - FRÅN E4:AN NORRIFRÅN VID BRILLINGE

Befintligt

Från denna vypunkt, från väster, uppfattas området ligga mellan två skogsbeklädda höjdområden. Hela området kommer alltså inte att uppfattas från denna vypunkt.

Området kommer även härifrån främst att vara läsbart genom kulör och skala. Så länge området samspelar med sin omgivning i fråga om skala och kulör kommer området inte göra sig särskilt utmärkande.

OBS! Fotomontaget visar en avskalad 3D-modell där, från denna vypunkt, tänkta framförvarande vallar och planterade träd inte finns med i montaget. I verkligheten skulle alltså bebyggelsen visuellt skymmas något mer bakom denna ridå.

Utsnitt av 3D-modell av föreslagen bebyggelse (utan vallar och planterade träd/vegetation)

UTVECKLINGENS PÅVERKAN PÅ KULTURMILJÖN

VYPUNKT NR. 5 - FRÅN VAKSALAGATAN VID E4:AN

Befintligt

Från denna vypunkt, från sydväst, är området synligt i sin helhet då ingen framförliggande bebyggelse eller vegetation skymmer utan det är en förhållandevis fri sikt från vypunkten över slättlandskapet till planområdet.

Från denna cypunkt syns också flertalet andra bebyggelsekluster med varierande typologi och utformning, men i för området vanligt förekommande kulörer, material och skalor. Så länge planområdets bebyggelse förhåller sig till omgivande bebyggelses karaktär, skala och kulör kommer inte bebyggelsen bli mer märkbar eller läsbar än övrig bebyggelse synlig från denna riktning.

OBS! Fotomontaget visar en avskalad 3D-modell där, från denna vypunkt, tänkta framförvarande vallar och planterade träd inte finns med i montaget. I verkligheten skulle alltså bebyggelsen visuellt skymmas något mer bakom denna ridå.

Utsnitt av 3D-modell av föreslagen bebyggelse (utan vallar och planterade träd/vegetation)

UTVECKLINGENS PÅVERKAN PÅ KULTURMILJÖN

VYPUNKT NR. 6 - FRÅN JÄLLA

Befintligt

Från denna vypunkt, från norr, är området inte synligt alls från håll då det ligger bakom det större upphöjda skogsparti som det planområdet ansluter till ihop med andra åkerholmar och skogspartier som smälter samman. Härifrån är alltså området inte synligt idag och kommer inte heller att vara det i framtiden då höjddregleringar kommer att styra byggnadshöjderna till att vara i linje med övrigt bebyggelse i landskapet, och därmed underordnat skogspartiernas träd.

Utsnitt av 3D-modell av föreslagen bebyggelse (utan vallar och planterade träd/vegetation)

SLUTSATSER

- Föreslagen utvecklings påverkan
på kulturmiljövärden

SLUTSATSER

FÖRESLAGEN UTVECKLINGS PÅVERKAN PÅ OCH HÄNSYN TILL KULTURMILJÖVÄRDENA

SAMMANVÄGNING AV VÄRDEN

De olika karaktärsdragen, eller delvärdena, av det sammanlagda kulturhistoriska värdet kan ha olika tyngd. Vissa värden kan vara viktigare att värna för kontinuiteten, områdets historiska berättelse och förankring. Framförallt värden med lagstadgat skydd, men även mjukare värden som har mer med karaktär att göra är viktiga att värna för den sammanlagda upplevelsen av området.

Det miljöskapande värdet väger tungt i området då bebyggelsen behöver knyta an till och fortsätta berättelsen om bygdens historia, dess uppkomst och utveckling över tid, vilket också är den berättelse som riksintresset Vaksala C36 värnar och förekommande fornlämningar visar. Utvecklingen av platsen behöver således bidra till att bärande karaktärer respekteras, bibehålls och byggs vidare på.

HUR FÖRSLAGET SAMSPELAR MED OCH SVARAR MOT VÄRDEN I OMRÅDET

I kommunens Del B till Översiktsplanen om Riksintressen står att fornlämningar från bronsåldersbygd, järnåldersmiljöer och yngre järnålder ska bevaras och fortsatt vara läsbara för att kunna avläsa och följa den historiska utvecklingen i bygden. Även Vaksala kyrkomiljöer och sockencentrum är av högt bevarandevärde.

Kommunen uttrycker också på vilket sätt området inom riksintresset Vaksala C36 kan utvecklas. Där framkommer igen hur fornlämningar och sammanhängande fornlämningsmiljöer inte får förstöras eller påverkas negativt samt fortsatt kunna upplevas trots utveckling och förändringar. Vidare så uttrycks följande punkter som är relevanta för utvecklingen av Vaksala Skälby.

- *Fornlämningar ska bevaras enligt KML, sammanhängande fornlämningsmiljöer bör inte störas av tomtavstyckningar. Fornlämningarna bör kunna upplevas och förstås i sina sammanhang.*
- *Vaksalaslätten, öster och söder om väg 288 bör behålla sin övergripande, öppna karaktär.*
- *Nyttillskott i bebyggelsen bör underordna sig äldre bebyggelse och bebyggelsestrukturer och placeras så att de inte försvårar upplevelsen och förståelsen av fornlämningsmiljöerna i norra delarna av [riksintresse] området.*

Planområdet ligger inte i närheten av eller påverkar Vaksala kyrkomiljöer. Den tilltänkta bebyggelsen skulle inte heller påverka

siktlinjer till och från kyrkan från omgivande landskap. Fornlämningar och fornlämningsmiljöer inom eller intill planområdet kommer inte heller att påverkas av den föreslagna utvecklingen, då denna håller avstånd till dessa. Istället förbättras tillgängligheten till den gamla byaväg i skogsbrynet, i utkanten av ett historiskt gravfält, i samband med utvecklingen och möjliggör för fler att ta del av fornlämningsmiljöerna intill området.

Planområdet ligger i riksintresseområdets sydöstra del, precis i utkanten av utpekade område och öster om väg 288. Området har idag befintlig bebyggelse, om än i mindre omfattning än det maxalternativ som provas i detaljplanen. Alltså är det inte ett nytt bebyggelseområde som provas utan området är redan exploaterat och därmed utgör det inte idag en del av det öppna landskapet. Förslaget innebär en fortsättning och vidareutveckling av befintligt bebyggelseområde inom samma begränsade yta som tidigare.

I den antikvariska analysen som Bjerking genomförde 2014 framkom följande övergripande karaktärsdrag för området:

- *Flackt landskap med stora uppodlade ytor.*
- *Vegetation och bebyggelse ofta placerad klungvis i skogsbryn och på högre och mer kuperade landskapspartier, omgivna av åkermark.*
- *Bebyggelsen är placerad nära vägförbindelser och väl synlig i landskapsrummet från långa avstånd.*
- *Storskalig bebyggelse för bland annat lantbruk och industri utan att skymma siktlinjer.*

Dessa karaktärsdrag har vidare lyfts och fastställts i den karaktärsanalys som genomförts, med Boverkets checklista som grund, där omgivande bebyggelseområden undersökts närmare för att hitta vilka karaktärsdrag som ska vara vägledande för riktlinjer och principer för utformningen av den föreslagna nya bebyggelsen.

Föreslagen utveckling av Vaksala Skälby till en företagsby med blandade verksamheter, föreslagen skala, form, gestaltning och bebyggelsetypologier, tar fasta på samtliga punkter som den antikvariska undersökningen sammanfattade kring områdets karaktär i stort. Föreslagen utveckling bör av dessa skäl passa väl in i landskapet i stort.

I den konsekvensanalys med fotomontage som gjorts från olika vyer i omgivande landskap går det utläsa att föreslagen bebyggelses skala, placering, form och kulörer samspelar med övrig bebyggelse och inte gör sig mer påmind än annan bebyggelse i närområdet.

Föreslagen utveckling strävar också efter att bidra till Vaksala och Uppsala. Förslaget kan komma att bidra med nya nyttor genom ett ändamålsenligt nyttjande av marken, attraktiva arbets- och evenemangsmiljöer, främjande av hållbart och cirkulärt företagande och byggande och en samtida fortsättning på berättelsen om landsbygdsmiljöerna och dess brukande kring Vaksala.

Vardag

vardag arkitekter [va'rdag arkitek'ter] alt. [-çi-]

ORDLED: var-dag arki-tekt-er

- arkitektkontor som ansvarar för samspelet mellan tekniska och konstnärliga faktorer vid utformningen av vardagens rum – i hus, stadsdelar, offentliga miljöer, interiörer o.d. ; äv. bildl.

HIST.: sedan 2018